

بررسی رابطه‌ی حق الزحمه حسابرس و عملکرد شرکت‌های

پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

مهدی صالحی*

محمود موسوی شیرینی**

حجت سدید نوغانی***

تاریخ دریافت: ۹۲/۱/۳۱

تاریخ پذیرش: ۹۲/۵/۲۳

چکیده:

این پژوهش به بررسی رابطه بین حق الزحمه حسابرسی و عملکرد مالی شرکت‌ها می‌پردازد. حق الزحمه حسابرسی در بسیاری از پژوهش‌ها به عنوان شاخصی برای کیفیت حسابرسی معرفی شده است. در این پژوهش شاخص‌های عملکرد شامل قدرت سود، نرخ بازده دارایی‌ها، نرخ بازده حقوق صاحبان سهام و نسبت کیوتوبین است.

جامعه و نمونه‌ی آماری در این پژوهش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی بازه‌ی زمانی ۶ ساله‌ی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ می‌باشد. برای سنجش فرضیه‌های پژوهش از آزمون‌های همبستگی اسپیرمن، آزمون ریشه واحد، آزمون ناهمسانی واریانس، آزمون هم

* استادیار حسابداری، دانشگاه فردوسی مشهد، گروه حسابداری، مشهد، خراسان رضوی، ایران (نویسنده مسئول).
Email: Mehdi.salehi@um.ac.ir

** استادیار حسابداری، دانشگاه پیام نور، گروه حسابداری، ایران.

*** کارشناس ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات خراسان رضوی - بیرجند، گروه حسابداری، بیرجند، ایران.

خطی و آزمون های مربوط به داده های تابلویی (چاو و هاسمن) استفاده شده است. نتایج نشان داد که حق الزحمه حسابرسی با شاخص های عملکرد رابطه معناداری نداشته است.

واژه های کلیدی: هزینه ی حسابرسی، استقلال حسابرِس، شاخص های عملکردی

۱- مقدمه

هدف اصلی حسابداری کمک به سرمایه گذاران در اتخاذ تصمیمات مناسب اقتصادی است. در واقع جدایی مدیریت از مالکیت یک واحد تجاری باعث می شود تا سرمایه گذاران نتوانند آن طور که باید و شاید به اطلاعات داخل شرکت دسترسی داشته باشند. این امر باعث به وجود آمدن یک واحد گزارشگری مالی در واحدهای اقتصادی شده است. در عین حال وجود تضاد منافع بین مدیران و مالکان در بسیاری از مواقع باعث می شود تا مدیریت از اختیارات خود جهت ارائه اطلاعات مالی دستکاری شده استفاده کند. این امر باعث به وجود آمدن حسابرسی شد. در واقع حسابرسی از طریق بررسی حرفه ای گزارشات مالی تهیه شده توسط مدیریت اطمینان بخشی لازم را جهت استفاده از گزارشات مالی در اختیار مدیریت قرار می دهد.

در عین حال حسابرسی نیز در طی عمر نه چندان طولانی خود با چالش های فراوانی رو به رو بوده است. یکی از مهم ترین این چالش ها حفظ استقلال حسابرِس است. از طرفی حسابرسی حق الزحمه ی خود را از صاحبکار دریافت می کند و از طرف دیگر باید در مورد کار او اظهار نظر کند. این امر باعث شده تا همواره استقلال و همچنین حق الزحمه ی حسابرسی همواره یکی از موضوعات مورد بحث در پژوهش های مالی باشد. علاوه بر حق الزحمه ی حسابرسی در بسیاری از مواقع به روابط غیرحسابرسی موجود بین حسابرِس و صاحبکار باعث می شود تا استقلال صاحبکار تحت تاثیر قرار گیرد. به عنوان مثال در بحران مالی سال ۲۰۰۳ و ورشکستگی شرکت های بزرگ در ایالات متحده این روابط یکی از دلایل اصلی به وجود آمدن بحران بود. در واقع حسابرسان در بسیاری از مواقع علاوه بر ارائه ی خدمات حسابرسی، خدمات دیگری از جمله خدمات مالی، خدمات مشاوره ای و ... نیز ارائه می کنند که باعث می شود استقلال آنها مخدوش شود.

هدف این پژوهش بررسی رابطه بین حق الزحمه حسابرسی و عملکرد مالی شرکت هاست. به منظور اخذ تصمیمات مناسب، سرمایه گذاران باید بررسی کنند که آیا اطلاعات ارائه شده توسط شرکت ها، دارای بار اطلاعاتی مناسب است یا خیر. برخی از این اطلاعات مربوط به خدمات ارائه شده توسط حسابرسان و حق الزحمه دریافتی توسط آنان هست. حق الزحمه حسابرسی در

بسیاری از پژوهش‌ها به عنوان شاخصی برای کیفیت حسابرسی معرفی شده است، موسسات حسابرسی به علت ارائه خدمات باکیفیت تر حق الزحمه بیشتری نیز دریافت می‌کنند. از این رو می‌توان حق الزحمه حسابرسی را به عنوان شاخصی جهت کیفیت حسابرسی تلقی کرد. حق الزحمه حسابرسی از مهم‌ترین معیارهای کیفیت حسابرسی محسوب می‌شود و کیفیت حسابرسی نیز از جمله معیارهای مهم در ساختار حاکمیت شرکتی محسوب می‌شود.

بسیاری از محققین دریافته‌اند که ساختار حاکمیت شرکتی مناسب بر عملکرد شرکت و ارزش بازار آن تاثیر مثبت دارد (گامپرز و دیگران^۱، ۲۰۰۳). حاکمیت شرکتی در برگیرنده مجموعه روابط بین سهامداران، مدیران، حسابرسان و سایر افراد ذی‌نفع است که متضمن برقراری نظام کنترلی به منظور رعایت حقوق سهامداران جزء و اجرای صحیح مصوبات مجمع و جلوگیری از سوء استفاده احتمالی است. شرکت‌ها معتقدند که حاکمیت شرکتی مناسب، مدیریت و کنترل اثربخش واحدهای تجاری را تسهیل می‌کند و از این رو قادر به ارائه بازده بهینه برای کلیه دینفعان می‌باشند. بسیاری از پژوهش‌های انجام شده در زمینه حاکمیت شرکتی بر مبنای نظریه نمایندگی است و بر مساله تضاد منافع تمرکز می‌کند. تضاد منافع زمانی پیش می‌آید که منافع مدیران و مالکان در یک راستا نباشند. نظریه نمایندگی بیان می‌دارد، شرکت‌های با داشتن ساز و کارهای حاکمیت شرکتی بهتر، دارای عملکرد بهتر و ارزش بالاتری هستند و این امر را ناشی از پایین بودن هزینه‌های نمایندگی می‌دانند. برون و کایلر^۲ (۲۰۰۶)، دیتمار و اسمیت^۳ (۲۰۰۷) در پژوهش‌های انجام شده خود نشان دادند، شرکت‌های دارای مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی بهتر دارای عملکرد بهتر و ارزش بازار بالاتری هستند.

۲- پیشینه‌ی پژوهش

جیجر و رانادان^۴ (۲۰۰۴) دریافتند که رابطه‌ی معنی داری بین میزان حق الزحمه‌ی حسابرسی و احتمال دریافت اظهار نظر تعدیل شده‌ی حسابرسی وجود دارد. هال و تونات^۵ (۲۰۰۱) رابطه بین کنترل‌های داخلی، اظهارنظر حسابرس و چرخش حسابرسان را مورد بررسی قرار دادند. تمرکز این پژوهش بر سال جاری و سال قبل از چرخش حسابرسان برای شرکت‌هایی است که اظهارنظر مشروط دریافت کرده‌اند. زیرا اظهار نظر مشروط باعث به

¹ - Gompers, et al.

² - Brown and Caylor

³ - Dittmar and Smith

⁴ - Geiger & Raghunandan

⁵ - Thevenot & Hall

وجود آمدن بحران در روابط صاحبکار با حسابرس می شود. نتایج پژوهش آنها نشان داد که شدت مشکلات ناشی از عدم وجود کنترل های داخلی، حق الزحمه حسابرس، مدت زمان رابطه ی بین حسابرس و صاحبکار و به کارگیری یکی از ۴ موسسه بزرگ حسابرسی از عواملی است که بر احتمال چرخش حسابرسان هنگام ارائه گزارش مشروط، موثر است.

گریفین و لونت^۱ (۲۰۱۱) در مطالعه ای اثر اخراج و گردش حسابرسان را بر حق الزحمه حسابرسی مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش آنها بیانگر این امر است که قبل و بعد از اخراج حسابرس، هزینه ی حسابرسی شرکت ها نسبت به هزینه ی نرمال حسابرسی کاهش یافته است. این امر نشان دهنده ی کاهش هزینه ی حسابرسی توسط شرکت در حال اخراج از کار و شرکتی است که در حال گرفتن کار حسابرسی مزبور است. در واقع این شرکت ها حق العمل خود را کاهش می دهند تا مشتری مزبور را از دست ندهند. همچنین نتایج بیانگر این امر است که در برخی از موارد قبل و بعد از گردش حسابرسان، حسابرس هزینه ی خود را بالا می برد. گریفین و لونت این را ناشی از ریسک بالای حسابرسی، چه برای موسسه ای که کار را از دست می دهد و چه برای موسسه ای که کار را به دست می آورد می دانند.

چن و دیگران^۲ (۲۰۱۲) رابطه ی بین هزینه ی حسابرسی، چرخش حسابرسان و ارائه ی گزارش های مربوط به سود شرکت توسط مدیریت، قبل از ارائه ی صورت های مالی را مورد بررسی قرار دادند. این گزارش ها که بدون کنترل حسابرسان برای تطبیق با استانداردها، منتشر می شود در بسیاری از مواقع سودجویانه است. نتایج پژوهش نشان داد رابطه ی معنی داری بین اعلام سودهای مزبور و چرخش و هزینه ی حسابرسی وجود دارد. همچنین نتایج پژوهش بیانگر این امر است که نگرانی حسابرسان نسبت به ریسک صاحبکار، با اعلام سودهای انجام شده توسط مدیریت که بر مبنای استانداردهای مالی صورت نمی گیرد، قبل از قانون سربنس آکسلی، افزایش یافته است.

موتینهو و همکاران^۳ (۲۰۱۲) به بررسی رابطه ی هزینه ی حسابرسی و عملکرد شرکت پرداختند. نمونه ی مورد بررسی این پژوهش متشکل از شرکت های غیرمالی آمریکایی بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۸ می باشد. آنها برای بررسی روابط بین متغیرها از مدل اثرات ثابت استفاده کردند. همچنین متغیرهای کنترل مورد بررسی در این پژوهش عبارتند از اندازه، اهرم، رشد فروش و هزینه های تحقیق و توسعه. به علاوه آنها از متغیرهای حاکمیت شرکتی جهت

¹- Griffin & Lont

²-Chen, et al.

³-Moutinho, et al.

متغیر کنترل استفاده کردند. نتایج پژوهش آنها بیانگر این امر است که سود عملیاتی شرکت رابطه‌ی معنی داری با هزینه‌های حسابرسی دارد.

پائول و همکاران^۱ (۲۰۱۳) در پژوهشی به بررسی اثر سلسله‌مراتبی مدیریت سود بر افزایش ریسک حسابرسی خصوصاً پس از تصویب قانون سربنس آکسلی پرداختند. همچنین در این پژوهش پژوهشگران به صورت ضمنی اثر مدیریت سود بر چرخش حسابرسان را نیز مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش آنها بیانگر این امر است که حق الزحمه‌ی حسابرسان و چرخش آنها، رابطه‌ی مثبت و معنی داری با مدیریت سود شرکت‌ها دارد.

سجادی و زارعی (۱۳۸۶) به بررسی تاثیر ویژگی‌های موسسه حسابرسی و صاحب کار بر حق الزحمه‌ی حسابرسی پرداختند. این پژوهش از نوع توصیفی کاربردی بوده و با استفاده از پرسش‌نامه، داده‌های لازم گردآوری شده و از طریق فرض‌ها و روش‌های آماری مورد آزمون قرار گرفتند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که تخصص صنعتی موسسه حسابرسی، کیفیت گزارش حسابرسی، میزان دعوای حقوقی صاحب کار و تنگناهای فرآیند گزارش حسابرسی در تعیین حق الزحمه‌ی حسابرسی موثر است. همچنین نتایج پژوهش نشان داد که شهرت موسسه‌ی حسابرسی، استقلال حسابرسان موسسه حسابرسی و شهرت صاحب کار در تعیین حق الزحمه‌ی حسابرسی موثر نیست. سجادی و ابراهیمی‌مند (۱۳۸۸) عوامل کاهنده استقلال حسابرس مستقل را از دیدگاه حسابرسان عضو جامعه حسابداران رسمی مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد از نظر حسابرسان، حق الزحمه معوق حسابرسی، تاثیرگذاری مدیریت بر انتخاب یا تعویض حسابرس و تعیین حق الزحمه حسابرسی، پذیرش هدایای صاحب کار، تداوم انتخاب حسابرس برای مدت طولانی از عوامل کاهنده‌ی استقلال حسابرس هستند. نیک بخت و تنانی (۱۳۸۹) عوامل موثر بر حق الزحمه حسابرسی صورت‌های مالی را مورد آزمون قرار دادند. برای این منظور آنها اطلاعات پنج سال متوالی را از طریق مصاحبه جمع‌آوری کردند. آنها در این پژوهش از تحلیل همبستگی و از روش تخمین پانل استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد حجم عملیات شرکت، پیچیدگی عملیات، نوع موسسه حسابرسی و تورم ارتباط معنی داری با حق الزحمه‌ی حسابرسی دارند. ولی متغیرهای ریسک حسابرسی و تحصیلات و تجربه‌ی مسئول تهیه‌کننده‌ی صورت‌های مالی با متغیر وابسته (حق الزحمه‌ی حسابرسی) فاقد ارتباط آماری بودند.

بنی مهد و اکبری (۱۳۸۹) رابطه بین متغیرهای شاخص ورشکستگی آلتمن و تغییر حسابرس را طی یک بازه زمانی ۷ ساله از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ مورد بررسی قرار دادند. با

^۱-Paul, et al.

استفاده از داده های ترکیبی از ۵۶ شرکت مشخص گردید که هیچکدام از متغیرهای مذکور با تغییر حسابرس رابطه معنی داری ندارد. اما با افزودن متغیرهای کیفی مانند صدور گزارش غیرمقبول در سال قبل از تغییر حسابرس، تغییر مالکیت و همچنین متغیرهای کمی اندازه شرکت و نسبت اهرمی به عنوان متغیرهای کنترل کننده، نشان داده شد که عوامل تاثیرگذار بر تغییر حسابرسی در ایران، عوامل غیرکمی است.

نیک بخت و تنانی (۱۳۸۹) عوامل موثر بر حق الزحمه حسابرسی صورت های مالی را مورد آزمون قرار دادند. برای این منظور آنها اطلاعات پنج سال متوالی را از طریق مصاحبه جمع آوری کردند. آنها در این پژوهش از تحلیل همبستگی و از روش تخمین پانل استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان می دهد حجم عملیات شرکت، پیچیدگی عملیات، نوع موسسه حسابرسی و تورم ارتباط معنی داری با حق الزحمه ی حسابرسی دارند. ولی متغیرهای ریسک حسابرسی و تحصیلات و تجربه ی مسئول تهیه کننده ی صورت های مالی با متغیر وابسته (حق الزحمه ی حسابرسی) فاقد ارتباط آماری بودند.

علوی طبار و دیگران (۱۳۹۰) رابطه نظام راهبری و حق الزحمه حسابرسی مستقل شرکت ها را مورد بررسی قرار دادند. نظام راهبردی شرکت ها مجموعه ای از فرآیندها و ساختارهایی است که با استفاده از ساز و کارهای درون سازمانی و برون سازمانی در پی کسب اطمینان از رعایت حقوق ذی نفعان، پاسخگویی، شفافیت و عدالت در واحدهای تجاری است. این پژوهش به دنبال یافتن پاسخ این پرسش است که آیا نظام راهبری شرکت ها در ایران با میزان حق الزحمه حسابرسی مستقل رابطه معنی داری دارد یا خیر و این که چنین رابطه ای در چه جهتی است. بدین منظور ۲۰۱ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۸۷ به عنوان نمونه انتخاب شد و رابطه ده عامل شناخته شده نظام راهبری شرکت ها با توجه به مبانی نظری، ادبیات و منابع اطلاعاتی موجود با حق الزحمه حسابرسی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش حاکی است که از ده عامل مزبور، دو عامل درصد مالکیت نهادهای دولتی و شبه دولتی و نوع حسابرس با حق الزحمه حسابرسی مستقل رابطه مستقیم و معنی داری دارد.

نیکزاد چالشتی و همکاران (۱۳۹۰) به بررسی تاثیر فرصت های رشد و مشکلات نمایندگی ناشی از جریان های نقدی آزاد شرکت ها بر حق الزحمه حسابرسی پرداختند آنها به این نتیجه رسیدند که فرصت های رشد و جریان های نقد آزاد بر حق الزحمه حسابرسی اثر گذارند.

۳- روش پژوهش، جامعه و نمونه آماری

هدف از انجام پژوهش، شناخت و پیش‌بینی یک پدیده در یک جامعه آماری است. برای کسب شناخت از آن پدیده، نمونه‌هایی از آن جامعه انتخاب می‌شود و تجزیه و تحلیل‌ها بر روی نمونه‌ی منتخب انجام شده و سپس، نتایج به دست آمده به کل جامعه‌ی آماری تعمیم داده می‌شود. جامعه آماری مورد نظر پژوهش، شرکت‌هایی هستند که از سال ۱۳۸۵ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده‌اند و از ویژگی‌های زیر برخوردارند:

(الف) تا قبل از سال ۱۳۸۵ در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشند. دلیل این موضوع این است که تعداد نمونه‌ی آماری در سال‌های مورد بررسی، برابر باشد.
(ب) به منظور قابلیت مقایسه داشتن اطلاعات، دوره‌ی مالی آن شرکت‌ها، منتهی به بیست و نهم اسفندماه باشد.

(پ) سهام شرکت‌ها در طول سال مالی معامله شده باشد.

(ت) شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری مالی نباشند.

(ث) اطلاعات مورد نیاز تحقیق از شرکت‌ها در دسترس باشند.

پس از اعمال محدودیت‌های فوق تعداد ۹۵ شرکت انتخاب گردید.

۴- فرضیه‌های پژوهش

تئوری حسابداری به صورت مستقیم قابل بررسی نیست. پژوهشگر باید فرضیه‌هایی را از درون تئوری استخراج کند و بر اساس تأیید یا عدم تأیید فرضیه، به سازگاری تئوری با محیط مورد بررسی بپردازد. بنابراین، آزمون فرضیه‌ها روشی برای تأیید یا عدم تأیید یک تئوری تلقی می‌شود (بلکویی^۱ ۲۰۰۵). با توجه به مبانی نظری فرضیه‌های پژوهش تدوین گردید که به شرح زیر می‌باشند:

فرضیه اول: بین حق‌الزحمه حسابرسی و قدرت سود رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین حق‌الزحمه حسابرسی و نرخ بازده دارایی‌ها شرکت‌ها رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین حق‌الزحمه حسابرسی و نرخ بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معناداری وجود دارد.

¹ Belkaoui

فرضیه چهارم: بین حق الزحمه حسابرسی و نسبت کیو توبین رابطه معناداری وجود دارد.

برای سنجش فرضیات فوق از مدل های رگرسیونی زیر بهره گرفته شده است:

$$EP = a + b_1 \ln(\text{audit fees}) + b_2 \ln(\text{asset}) + b_3 \text{Capital intensity} + b_4 \text{sale growth} + b_5 \text{Leverage} + b_6 \text{Index cg} + e_t$$

EP: قدرت سود که از طریق تقسیم سود قبل از بهره و مالیات بر قیمت سهام حاصل می شود.
 $\ln(\text{audit fees})$: لگاریتم طبیعی حق الزحمه ی حسابرس
 $\ln(\text{asset})$: لگاریتم طبیعی اندازه دارایی ها
 Capital intensity: نسبت گردش دارایی ها که از تقسیم مجموع دارایی های پایان سال بر فروش طی سال محاسبه می شود.
 sale growth: نرخ رشد فروش شرکت که از تفاوت فروش سال جاری و سال قبل تقسیم بر فروش سال جاری به دست می آید.
 Leverage: اهرم شرکت که از تقسیم بدهی های بلندمدت بر مجموع دارایی ها به دست می آید.
 Index cg: شاخص حاکمیت شرکتی که شامل تمرکز مالکیت و مالکیت نهادی می باشد.
 e: جمله ی خطای رگرسیون.

شایان ذکر است متغیر حق الزحمه ی حسابرسی، متغیر مستقل اصلی و بقیه ی متغیرها، متغیرهای کنترلی هستند.

$$ROA = a + b_1 \ln(\text{audit fees}) + b_2 \ln(\text{asset}) + b_3 \text{Capital intensity} + b_4 \text{sale growth} + b_5 \text{Leverage} + b_6 \text{Index cg} + e$$

ROA: نسبت بازده دارایی ها که از تقسیم سود بر جمع دارایی ها محاسبه می شود.

$$ROE = a + b_1 \ln(\text{audit fees}) + b_2 \ln(\text{asset}) + b_3 \text{Capital intensity} + b_4 \text{sale growth} + b_5 \text{Leverage} + b_6 \text{Index cg} + e_t$$

ROE: نسبت بازده حقوق صاحبان سهام که از تقسیم سود بر جمع حقوق صاحبان سهام محاسبه می شود.

$$\text{Tobin Q} = a + b_1 \text{Ln}(\text{audit fees}) + b_2 \text{Ln}(\text{asset}) + b_3 \text{Capital intensity} + b_4 \text{sale growth} + b_5 \text{Leverage} + b_6 \text{Index cg} + e_i$$

Tobin Q: نسبت کیوتوبین که از طریق زیر به دست می آید.

(ارزش دفتری بدهی ها + ارزش بازار حقوق صاحبان سهام) تقسیم بر ارزش دفتری دارایی ها (موتینهو و همکاران، ۲۰۱۲)

۵- نتایج آزمون فرضیه های پژوهش

آمار توصیفی

آمار توصیفی شامل میانگین، میانه، انحراف معیار، ماکزیمم و مینیمم کلیه متغیرهای پژوهش است. جدول زیر آمار توصیفی کلیه متغیرها را نشان می دهد. نتایج نشان می دهد مقدار میانگین قدرت سود که از تقسیم سود قبل از بهره و مالیات بر قیمت سهام حاصل می شود ۱۴ درصد می باشد. بیشترین این متغیر ۳/۰۹ و کمترین آن ۳/۰۵- و دارای انحراف استاندارد ۴۳ درصد می باشد. نرخ بازده دارایی ها که از تقسیم سود بر مجموع دارایی های پایان دوره حاصل شده است نشان می دهد که میانگین سود بر مجموع دارایی های شرکت ها در دوره زمانی مورد بررسی ۱۰ درصد بوده و این مقدار مثبت می باشد. نرخ بازده حقوق صاحبان سهام نشان می دهد که سود کسب شده شرکت ها در دوره زمانی مورد بررسی بطور میانگین ۳۲ درصد مجموع حقوق صاحبان سهام بوده است. نسبت کیوتوبین دارای میانگین ۱/۷۳ و انحراف استاندارد ۷۲ درصد می باشد. آمار توصیفی سایر متغیرها نشان می دهد که نسبت گردش دارایی ها دارای مقدار ۸۶ درصد می باشد و نشان می دهد که فروش شرکت ها در دوره زمانی پژوهش ۸۶ درصد مجموع دارایی شرکت ها بوده است. همچنین نرخ رشد فروش نیز حاکی از رشد ۷ درصدی مجموع فروش آنها می باشد. نسبت اهرمی که از تقسیم مجموع بدهای بلندمدت بر مجموع دارایی ها به دست آمده است دارای مقدار ۱۰ درصد می باشد. تمرکز مالکیت و مالکیت نهادی که از مهمترین مکانیزم های حاکمیت شرکتی به شمار می روند دارای مقدار ۷۵ درصد و ۳۹ درصد می باشند.

جدول (۱): آمار توصیفی متغیرهای تحقیق

شرح	میانگین	میانه	بیشترین	کمترین	انحراف استاندارد
قدرت سود	۰/۱۴	۰/۱۷	۳/۰۹	-۳/۰۵	۰/۴۳
نرخ بازده دارایی ها	۰/۱۰	۰/۰۹	۱/۰۷	-۰/۷۷	۰/۱۵
نرخ بازده حقوق صاحبان سهام	۳۲/۰	۰/۳۰	۶/۶۴	-۳/۴۶	۰/۶۴
نسبت کیوتوبین	۱/۷۳	۱/۵۱	۷/۳۲	۰/۷۵	۰/۷۲
لگاریتم طبیعی حق الزحمه حسابرسی	۲/۵۵	۲/۵۲	۳/۸۷	۷۷/۰	۰/۳۴
لگاریتم طبیعی مجموع دارایی ها	۵/۶۴	۵/۶۲	۷/۰۶	۴/۰۶	۰/۵۳
نسبت گردش دارایی ها	۰/۸۶	۰/۷۹	۴/۸۳	۰/۰۷	۰/۵۱
نرخ رشد فروش	۰/۰۷	۰/۱۲	۱	-۱/۷۳	۰/۳۳
نسبت اهرمی	۱۰/۰	۰/۶۰	۹۱/۰	۰	۰/۱۳
تمرکز مالکیت	۷۵/۰	۰/۸	۱	۰	۰/۱۹
مالکیت نهادی	۰/۳۹	۰/۲۹	۱	۰	۰/۳۶

مأخذ: یافته های پژوهشگر

همبستگی اسپیرمن

جدول شماره ۲ همبستگی اسپیرمن بین متغیرها را نشان می دهد. نتایج نشان می دهد که نرخ بازده دارایی ها، نرخ بازده حقوق صاحبان سهام، اندازه شرکت، نرخ رشد فروش و نسبت بدهی ها با قدرت سود همبستگی مثبت و معناداری دارند. نسبت گردش دارایی ها نیز با متغیرهای عملکرد شرکت که شامل قدرت سود، نرخ بازده دارایی ها، نرخ بازده حقوق صاحبان سهام و نسبت کیوتوبین باشد همبستگی مثبت معناداری دارد. سایر روابط نیز نشان می دهند که اندازه شرکت ها با قدرت سود و نرخ بازده حقوق صاحبان سهام همبستگی مثبت معناداری داشته و با نسبت کیوتوبین همبستگی منفی معناداری دارد.

جدول (۲): همبستگی بین متغیرها

شرح	EP	ROA	ROE	Q-TOBIN	LN-audit	LN-asset	Intensity	Sale	Lev	Cons	Ins
EP	۱										
ROA	*۰/۶۱	۱									
ROE	*۰/۴۲	*۰/۷۳	۱								
Q-TOBIN	*-۰/۱۲	*۰/۵۴	*۰/۴۰	۱							
LN-audit	۰/۰۲	-۰/۰۱	۰/۰۶	-۰/۰۴	۱						
LN-asset	*۰/۱۸	۰/۰۲	*۰/۱۰	*-۰/۲۶	*۰/۲۶	۱					

شرح	EP	ROA	ROE	Q-TOBIN	LN-audit	LN-asset	Intensity	Sale	Lev	Cons	Ins
Intensity	*./۲۲	*./۲۷	*./۲۴	*./۱۲	./۰۶	-./۱۴	۱				
Sale	*./۱۷	*-/۱۳	*./۳۲	*./۱۲	-./۰۸	./۰۸	*./۲۵	۱			
Lev	*./۰۸	./۰۷	*-/۱۰	*-/۱۰	*-/۱۲	-./۰۰۱	*-/۲۱	-./۰۰۲	۱		
Cons	./۰۵	./۰۷	*./۱۰	*./۱۳	*-/۰۹	*-/۱۶	./۰۳	./۰۸	*./۱۲	۱	
Ins	./۰۳	./۰۲	./۰۴	*./۱۲	-./۰۷	./۰۵	./۰۲	./۰۰۹	-./۰۲	*./۳۸	۱

* معنی دار در سطح خطای ۹۵ درصد

همچنین بین اندازه شرکت ها و حق الزحمه حسابرسی نیز همبستگی مثبت معناداری وجود دارد. نتایج همچنین نشان می دهد که هیچ یک از شاخص های عملکرد در این پژوهش شامل قدرت سود، نرخ بازده دارایی ها ، نرخ بازده حقوق صاحبان سهام و نسبت کیوتوبین با حق الزحمه حسابرسی همبستگی معناداری نداشته اند. نسبت بدهی ها با حق الزحمه حسابرسی همبستگی منفی معناداری داشته و در نهایت تمرکز مالکیت نیز با حق الزحمه حسابرسی همبستگی منفی معناداری داشتند سایر متغیرهای پژوهش با حق الزحمه حسابرسی همبستگی معناداری نداشته اند.

آزمون ریشه واحد

قبل از تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه ها پایایی متغیرهای پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. پایایی متغیرهای پژوهش به این معنا است که میانگین و واریانس متغیرهای پژوهش بین سالهای مختلف ثابت بوده است. در نتیجه استفاده از این متغیرها در مدل، باعث بوجود آمدن رگرسیون کاذب نمی شود. بدین منظور از آزمون ایم، پسران و شین^۱ و فیلپس - پرون^۲ استفاده شده است که نتایج آن در نگاره شماره ۳ ارایه شده است. نتایج نشان می دهد که میزان احتمال تمامی متغیرها کمتر از ۵ درصد بوده و بنابراین تمامی متغیرهای پژوهش در دوره مورد بررسی در سطح پایا هستند.

^۱ - Im, Pesaran and Shin

^۲ - Pilips - Peron

جدول (۳): آزمون ریشه واحد

شرح	آزمون ایم - پساران - شین		آزمون فیلیپس - پرون	
قدرت سود	-۲۵/۲۱	/۰۰۰	-۲۵/۲۱	/۰۰۰
نرخ بازده دارایی ها	-۲۳/۶۴	/۰۰۰	-۲۳/۶۳	/۰۰۰
نرخ بازده حقوق صاحبان سهام	-۲۴/۱۳	/۰۰۰	-۲۴/۱۳	/۰۰۰
نسبت کیوتوین	-۵/۷۱	/۰۰۰	-۲۴/۱۹	/۰۰۰
لگاریتم طبیعی حق الزحمه حسابرسی	-۲۱/۹۱	/۰۰۰	-۲۲/۳۶	/۰۰۰
لگاریتم طبیعی مجموع دارایی ها	-۱۳/۶۳	/۰۰۰	-۲۱/۳۳	/۰۰۰
نسبت گردش دارایی ها	-۲۵/۲۱	/۰۰۰	-۲۵/۲۲	/۰۰۰
نرخ رشد فروش	-۲۲/۲۶	/۰۰۰	-۲۲/۵۴	/۰۰۰
نسبت اهرمی	-۲۴/۶۹	/۰۰۰	-۲۴/۹۳	/۰۰۰
تمرکز مالکیت	-۱۹/۰۳	/۰۰۰	-۱۹/۶۶	/۰۰۰
مالکیت نهادی	-۱۰/۶۱	/۰۰۰	-۲۲/۷۷	/۰۰۰

آزمون ناهمسانی واریانس

در آمار دنباله ای از متغیرهای تصادفی که دارای واریانسهای متفاوتی باشد واریانس ناهمسان نامیده می شود. درمقابل به یک دنباله ازمغیرهای تصادفی واریانس همسان میگویند اگر دارای واریانس ثابتی باشند. در این پژوهش برای تخمین ناهمسانی واریانس از آزمون آرچ^۱ استفاده شده است که نتایج آن در جدول شماره ۴ ارائه شده است و با توجه به نتایج مشاهده شده، می توان بیان داشت که مدل های پژوهش برای آزمون فرضیه ها دارای ناهمسانی واریانس نبوده و برای انجام و آزمون فرضیه ها مناسب بوده اند.

جدول (۴): آزمون ناهمسانی واریانس

شرح	آماره	سطح معناداری
مدل قدرت سود	/۰۵	/۸۲
مدل نرخ بازده دارایی ها	/۵۱	/۴۸
مدل نرخ بازده حقوق صاحبان سهام	/۴۵	/۵۱
مدل نسبت کیوتوین	/۶۳	/۴۱

^۱-Arch

آزمون هم خطی

برای بررسی عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلاص مدل ها از آزمون هم خطی استفاده شده است. در این پژوهش برای بررسی هم خطی از آزمون LM و آزمون DW استفاده شده است. نتایج آزمون DW به همراه آزمون فرضیه ها ارایه گردیده است، برای اطمینان بیشتر از آزمون LM نیز استفاده شده است که نتایج آن در نگاره شماره ۵ مشاهده می شود.

جدول (۵): آزمون همخطی

سطح معناداری	آماره	مدل
.۵۵	.۶۱	مدل قدرت سود
.۸۷	.۱۳	مدل نرخ بازده دارایی ها
.۹۹	.۰۱	مدل نرخ بازده حقوق صاحبان سهام
.۳۶	۱/۰۲	مدل نسبت کیوتوبین

اگر جملات اخلاص مدل با یکدیگر همبستگی داشته باشند، این امر منجر خواهد شد تا ضرایب متغیرها در مدل بدون تورش بوده و در نتیجه کارا نباشند. نتایج حاصل از آزمون نشان می دهد که با توجه به مقدار آماره آزمون F و سطح معنی داری که بیشتر از ۵ درصد می باشد، مدل های پژوهش برای آزمون فرضیه ها دارای همبستگی جملات اخلاص نبوده و از اینرو نتایج آزمون فرضیه ها کارا می باشد.

نتایج آزمون چاو

جدول شماره ۶ نشان دهنده نتیجه آزمون چاو می باشد. نتیجه این آزمون نشان می دهد که مقدار آماره ی F و سطح معناداری آن برای مدل های قدرت سود، نرخ بازده دارایی ها و نرخ بازده حقوق صاحبان سهام بیانگر رد فرض H_1 (مدل تلفیقی) می باشد. به بیان دیگر، اثرات فردی و یا گروهی وجود ندارد و باید از روش داده های ترکیبی برای برآورد این مدل ها استفاده شود. اما برای مدل حق الزحمه نسبت کیوتوبین، مقدار آماره ی F و سطح معناداری آن برای بیانگر رد فرض H_0 می باشد. به بیان دیگر، اثرات فردی و یا گروهی وجود دارد و باید از روش داده های اثرات ثابت برای برآورد این مدل استفاده شود.

جدول (۶): آزمون چاو

شرح	آماره	سطح معناداری
مدل قدرت سود	۰/۸۳	۰/۵۳
مدل نرخ بازده دارایی ها	۰/۴۹	۰/۷۸
مدل نرخ بازده حقوق صاحبان سهام	۱/۷۹	۰/۱۱
مدل نسبت کیوتوین	۲/۲۷	۰/۰۴۶

مدل قدرت سود

در این مدل به بررسی تاثیر حق الزحمه حسابرسی بر قدرت سود پرداخته شده است. نتایج آزمون مدل در نگاره شماره ۷ ارائه شده است. آماره F و سطح معناداری موید معنادار بودن مدل برای آزمون فرضیه ها است. نتایج آزمون دوربین-واتسون نیز نشان دهنده عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلاص است (این آماره بین ۱,۵ تا ۵,۲ قرار دارد). نتایج نشان می دهد که بین حق الزحمه حسابرسی و عملکرد شرکت ها (قدرت سود) رابطه معناداری وجود ندارد. از این رو فرضیه اول پژوهش رد می گردد.

$$EP = a + b1 \ln(\text{audit fees}) + b2 \ln(\text{asset}) + b3 \text{Capital intensity} + b4 \text{sale growth} + b5 \text{Leverage} + b6 \text{Index cg} + e$$

جدول (۷): نتایج آزمون مدل قدرت سود

شرح	Coefficient	t-Statistic	Prob.
C	-۰/۲۴	-۴/۳۹	*۰/۰۰۰
LN-audit	-۰/۰۱	-۰/۹۵	۰/۳۴
LN-asset	۰۶/۰	۷/۷۱	*۰/۰۰۰
Intensity	۰/۰۶	۴/۸۱	*۰/۰۰۰
Sale	۰/۰۹	۶/۷۵	*۰/۰۰۰
Lev	-۰/۱۹	-۴/۰۳	*۰/۰۰۰
Cons	۰/۰۷	۲/۳۱	*۰/۰۲۱
Ins	-۰/۰۰۶	-۰/۵۸	۰/۵۶
Adjusted R-squared	۲۶/۰		
F-statistic	۲۶/۳۷		
Prob. (F-statistic)	۰۰۰/۰		
D.W	۷۴/۱		

*معنادار در سطح خطای ۵ درصد،

اندازه شرکت ها با قدرت سود رابطه معناداری دارد. زیرا شرکت ها هر چه بزرگتر باشند توانایی بیشتری در کسب سود آوری داشته و از این رو انتظار می رفت که بین این متغیر و قدرت سود رابطه معناداری وجود داشته باشد. بین نسبت گردش دارایی ها و قدرت سود نیز رابطه معناداری وجود دارد. نسب اهرمی با قدرت سود رابطه منفی معناداری داشته و در نهایت تمرکز مالکیت با قدرت سود رابطه معناداری دارد.

مدل نرخ بازده دارایی ها

در این مدل به بررسی تاثیر حق الزحمه حسابرسی بر نرخ بازده دارایی ها پرداخته شده است. نتایج آزمون مدل در جدول شماره ۸ ارائه شده است.

$$ROA = a + b_1 \ln (\text{audit fees}) + b_2 \ln (\text{asset}) + b_3 \text{Capital intensity} + b_4 \text{sale growth} + b_5 \text{Leverage} + b_6 \text{Index cg} + e$$

جدول (۸): نتایج آزمون مدل نرخ بازده دارایی ها

شرح	Coefficient	t-Statistic	Prob.
C	.۰۷	۱/۹۵	۰/۰۵۲
LN-asset	-.۰۱	-۱/۴۶	.۱۴
Intensity	۰/۰۰۵	.۷۹	.۴۲
Sale	.۰۲	۳/۲۵	*۰/۰۰۱
Lev	.۰۶	۵/۶۶	*۰/۰۰۰
Cons	-.۱۷	-۷/۶۲	*۰/۰۰۰
Ins	.۰۳	۲/۴۵	*۰/۰۱۴
LN-asset	-.۰۱	-۱/۶۶	.۰۹
Adjusted R-squared	۲۱/.		
F-statistic	۲۰/۶۷		
Prob. (F-statistic)	۰۰۰/.		
D.W	۱/۹۲		

* معنادار در سطح خطای ۵ درصد.

آماره F و سطح معناداری موید معنادار بودن مدل برای آزمون فرضیه ها است. نتایج آزمون دوربین-واتسون نیز نشان دهنده عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلال است.

نتایج نشان می‌دهد که بین حق الزحمه حسابرسی و عملکرد شرکت‌ها (نرخ بازده دارایی‌ها) رابطه منفی وجود دارد اما این رابطه معنادار نمی‌باشد. از این رو فرضیه دوم پژوهش رد می‌گردد. بین نسبت گردش دارایی‌ها و نرخ بازده دارایی‌ها نیز رابطه معناداری وجود دارد. نسب اهرمی با نرخ بازده دارایی‌ها رابطه مثبت معناداری داشته و در نهایت تمرکز مالکیت با نرخ بازده دارایی‌ها رابطه معناداری دارد. انتظار می‌رود افزایش بدهی‌ها منجر به افزایش هزینه‌های ناشی از دریافت تسهیلات شده که این امر منجر به کاهش سود خواهد شد.

مدل نرخ بازده حقوق صاحبان سهام

در این مدل به بررسی تاثیر حق الزحمه حسابرسی بر نرخ بازده حقوق صاحبان سهام پرداخته شده است. نتایج آزمون مدل در جدول شماره ۹ ارائه شده است.

$$ROE = a + b_1 \ln(\text{audit fees}) + b_2 \ln(\text{asset}) + b_3 \text{Capital intensity} + b_4 \text{sale growth} + b_5 \text{Leverage} + b_6 \text{Index cg} + e$$

جدول (۹): نتایج آزمون مدل نرخ بازده حقوق صاحبان سهام

شرح	Coefficient	t-Statistic	Prob.
C	-.۱۲	-۱/۴۱	۰/۱۶
لگاریتم طبیعی حق الزحمه حسابرسی	-.۰۴	-۱/۴۸	۰/۱۴
لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌ها	۰/۰۷	۴/۶۱	*۰/۰۰۰
نسبت گردش دارایی‌ها	۰/۰۴	۱/۷۸	۰/۰۷
نرخ رشد فروش	۰/۲۶	۷/۷۹	*۰/۰۰۰
نسبت اهرمی	-.۱۴	-۱/۷۶	۰/۰۷
تمرکز مالکیت	۰/۲۱	۵/۸۸	*۰/۰۰۰
مالکیت نهادی	-.۰۳	-۱/۲۱	۰/۲۳
Adjusted R-squared	۰/۲۱		
F-statistic	۱۹/۱۹		
Prob. (F-statistic)	۰/۰۰۰		
D.W	۱/۷۵		

* معنادار در سطح خطای ۵ درصد

آماره F و سطح معناداری موید معنادار بودن مدل برای آزمون فرضیه‌ها است. نتایج آزمون دوربین-واتسون نیز نشان‌دهنده عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلال است. نتایج نشان می‌دهد که بین حق الزحمه حسابرسی و عملکرد شرکت‌ها (نرخ بازده حقوق صاحبان سهام) رابطه منفی وجود دارد اما این رابطه معنادار نمی‌باشد. از این رو فرضیه سوم پژوهش رد می‌گردد. بین لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌ها و نرخ بازده حقوق صاحبان سهام نیز رابطه معناداری وجود دارد. نسب اهرمی با نرخ بازده حقوق صاحبان سهام رابطه منفی داشته و تمرکز مالکیت با نرخ بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معناداری دارد. نرخ رشد فروش نیز با نرخ بازده حقوق صاحبان سهام رابطه معناداری دارد.

مدل نسبت کیوتوبین

در این مدل به بررسی تاثیر حق الزحمه حسابرسی بر نسبت کیوتوبین پرداخته شده است. نتایج آزمون مدل در جدول شماره ۱۰ ارائه شده است.

$$\text{Tobin } Q = a + b_1 \ln(\text{audit fees}) + b_2 \ln(\text{asset}) + b_3 \text{Capital intensity} + b_4 \text{sale growth} + b_5 \text{Leverage} + b_6 \text{Index cg} + e$$

جدول ۱۰. نتایج آزمون مدل نسبت کیوتوبین

شرح	Coefficient	t-Statistic	Prob.
C	۳/۲۹	۷/۹۵	*۰/۰۰۰
لگاریتم طبیعی حق الزحمه حسابرسی	-۰/۰۰۳	-۰/۰۳	۰/۹۷
لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌ها	-۰/۲۷	-۴/۴۲	*۰/۰۰۰
نسبت گردش دارایی‌ها	-۰/۰۰۲	-۰/۰۴	۰/۹۷
نرخ رشد فروش	۰/۲۳	۲/۳۳	*۰/۰۱۹
نسبت اهرمی	-۰/۶۴	-۲/۵۷	*۰/۰۱
تمرکز مالکیت	۰/۰۰۵	۰/۰۳	۰/۹۸
مالکیت نهادی	۰/۱۲	۱/۳۵	۰/۱۸
Adjusted R-squared	۰۸/.		
F-statistic	۴/۵۱		
Prob. (F-statistic)	۰۰۰/.		
D.W	۱/۵۷		

* معنادار در سطح خطای ۵ درصد

آماره F و سطح معناداری موید معنادار بودن مدل برای آزمون فرضیه‌ها است. نتایج آزمون دوربین-واتسون نیز نشان‌دهنده عدم وجود خود همبستگی بین جملات اخلال است. نتایج نشان می‌دهد که بین حق الزحمه حسابرسی و عملکرد شرکت‌ها (نسبت کیوتوبین) رابطه منفی وجود دارد اما این رابطه معنادار نمی‌باشد. از این رو فرضیه چهارم پژوهش رد می‌گردد. نسب اهرمی با نسبت کیوتوبین رابطه منفی داشته است. نرخ رشد فروش نیز با نسبت کیوتوبین رابطه معناداری دارد.

۶- خلاصه و نتیجه گیری

حق الزحمه حسابرسی از مهم‌ترین معیارهای کیفیت حسابرسی محسوب می‌شود و کیفیت حسابرسی نیز از جمله معیارهای مهم در ساختار حاکمیت شرکتی محسوب می‌شود. نظریه نمایندگی بیان می‌دارد، که شرکت‌های با داشتن ساز و کارهای حاکمیت شرکتی بهتر، دارای عملکرد بهتر و ارزش بالاتری هستند و این امر را ناشی از پایین بودن هزینه‌های نمایندگی می‌داند. به منظور بررسی نقش حسابرسان در افزایش ارزش شرکت‌ها در این پژوهش به بررسی رابطه بین حق الزحمه حسابرسی و عملکرد مالی شرکت‌ها پرداخته شد نتایج نشان می‌دهد که بین حق الزحمه حسابرسی و قدرت سود اوری رابطه وجود ندارد بطوریکه این رابطه با شاخص‌های عملکرد در نظر گرفته شده (نرخ بازده دارایی، نرخ بازده حقوق صاحبان سهام و نسبت کیوتوبین) رابطه منفی داشته اما این رابطه معنادار نمی‌باشد. این نتایج بر خلاف نتایج پژوهش‌های گذشته که توسط موتینهو و همکاران (۲۰۱۲) و نیز چن و دیگران (۲۰۱۲) صورت گرفته که نشانگر ضعف گزارش‌های حسابرسی در ایران از این جنبه تئوری نمایندگی است.

۷- محدودیت‌های پژوهش

پژوهش حاضر دارای محدودیت‌هایی است که باعث می‌شود نتایج آن با احتیاط بیان شود: الف) اولین محدودیت مربوط به ویژگی خاص پژوهش‌های نیمه تجربی است که در حوزه‌ی علوم اجتماعی رایج است. به عبارت دیگر، تأثیر متغیرهای دیگری که کنترل آنها خارج از دسترس پژوهشگر است و امکان تأثیرگذاری آنها بر نتایج تحقیق دور از ذهن نیست. ب) به دلیل عدم دسترسی به اطلاعات تمام شرکت‌ها اطلاعات برخی از شرکت‌ها در نمونه قرار نگرفتند.

۸- پیشنهاد برای پژوهش های آتی

با توجه به عدم پذیرش روابط تئوری نمایندگی در خصوص رابطه بین حق الزحمه حسابرسی و عملکرد شرکت ها ، پیشنهاد می گردد نقش و تاثیر گزارش های حسابرسی در بهبود کیفیت گزارشگری مالی از منظر سرمایه گذاران بررسی شود تا مشخص گردد این گزارش ها توانایی ایجاد ارزش افزوده از طریق افشای مناسب تر اطلاعات مالی شرکت ها را دارا می باشند.

منابع:

- ۱- بنی مهد، بهمن و اکبری، رضا. (۱۳۸۹). "بررسی رابطه ی بین متغیرهای ورشکستگی آلتمن و تغییر حسابرس". مجله حسابداری مدیریت، سال سوم، شماره ۶، پاییز.
- ۲- سجادی، حسین و ابراهیمی مند، مهدی. (۱۳۸۸). "عوامل کاهنده ی استقلال حسابرس". مجله پیشرفت های حسابداری دانشگاه شیراز، دوره اول، پاییز ۱۳۸۸، ص ۲۳ تا ۴۰.
- ۳- سجادی، حسین. زارعی، رضا. (۱۳۸۶). "تاثیر ویژگی های موسسه ی حسابرسی و صاحب کار بر حق الزحمه ی حسابرسی" بررسی های حسابداری و حسابرسی، دوره ۱۴، شماره ۳، زمستان ۱۳۸۶.
- ۴- علوی طبار، حسین و رجبی، روح الله و شهبازی، منصوره. (۱۳۹۰). رابطه نظام راهبری و حق الزحمه حسابرسی مستقل شرکت ها "مجله دانش حسابداری، سال دوم، شماره ۵، صفحه ۷۵ تا ۱۰۱.
- ۵- نیک بخت محمدرضا، تنانی محسن. (۱۳۸۹) "آزمون عوامل موثر بر حق الزحمه حسابرسی صورت های مالی" پژوهش های حسابداری مالی؛ ۲(۲): (۴)-۱۱۱-۱۳۲.
- ۶- نیکزاد چالشتی، قدرت اله. ابراهیمی محمد و باقی، مریم. (۱۳۹۰). "تاثیر فرصت های رشد و مشکلات نمایندگی ناشی از جریان های نقدی آزاد شرکت ها بر حق الزحمه حسابرسی". فصلنامه حسابداری مالی، ش ۱۱، ۱۴۴-۱۶۰.
- 7- Brown, Lawrence D. And Caylor, Marcus L., (2006). Corporate Governance and Firm Performance . Available At Ssrn: [Http://Ssrn.Com/Abstract=586423](http://Ssrn.Com/Abstract=586423).
- 8- Chen, L & Krishnan, G & Pevzner, M. (2012). "Pro Forma Disclosures, Audit Fees, and Auditor Resignations." **Journal of Accounting & Public Policy**; Vol. 31 Issue 3, pp.237-257.
- 9- Dittmar, Amy K. And Mahrt-Smith, Jan, (2007). Corporate Governance and the Value of Cash Holdings. Available At Ssrn: [Http://Ssrn.Com/Abstract=888527](http://Ssrn.Com/Abstract=888527).

- 10- Geiger M.A. And Raghunandan K.(2002). "Auditor Tenure and Audit Reporting Failures". Auditing: **A Journal of Practice & Theory**, Vol. 21, Issue 1, Pp. 67-78.
- 11- Gompers, Paul A. and Ishii, Joy L. and Metrick, Andrew,(2013). Corporate Governance and Equity Prices. **Quarterly Journal of Economics**, Vol. 118, No. 1, Pp. 107-155.
- 12- Griffin , P &Lont, D. (2011)."Audit Fees Around Dismissals And Resignations: Additional Evidence" **Journal Of Contemporary Accounting & Economics**,
- 13- Hall, Linda A. and Thevenot, Maya,(2001). Adverse Internal Control over Financial Reporting Opinions and Auditor Dismissals/Resignations. **Academy of Accounting and Financial Studies Journal** 15(4) pp. 20-41 .
- 14- Moutinho, Vânia and Cerqueira, António and Brandao, Elisio. (2012).Audit Fees and Firm Performance. Available at Ssrn: [Http://Ssrn.Com/Abstract=2180020](http://Ssrn.Com/Abstract=2180020) Or [Http://Dx.Doi.Org/10.2139/Ssrn.2180020](http://Dx.Doi.Org/10.2139/Ssrn.2180020).
- 15- Paul B. and Gopal K. and Lee, HyeSeung and Salas, Jesus M.(2013). Is The Ceo's In-House Experience Informative About Audit Risk?. Available at Ssrn: [Http://Ssrn.Com/Abstract=2290311](http://Ssrn.Com/Abstract=2290311) Or [Http://Dx.Doi.Org/10.2139/Ssrn.2290311](http://Dx.Doi.Org/10.2139/Ssrn.2290311).
- 16- Riahi-Belkaoui, A., &Picur, R.D. (1994). Explaining Market Returns: Earnings versus Value Added Data, **Managerial Finance**, 20, 9: 44-55.